

CONFUSIÓN ENTRE AS GRAFÍAS B/V NO GALEGO

XOÁN RIVAS CID

Servicio de Traducción. Consellería da Presidencia

Cando vemos escrita nun texto galego a palabra vulto con v a moi-
tos chámano-la atención que non se escriba con b. Inconscientemente
acudimos como referencia ó castelán bulto.

Imos expor neste artigo aquelas palabras que, dada a vacilación ca-
racterística da tradición ortográfica do galego moderno, presentan na es-
crita a confusión b/v.

Comezaremos daquela coa situación actual do galego respecto
deste punto, previo percorrido polas linguas peninsulares, e remataremos
coa xustificación histórica, no marco das linguas románicas, do criterio
que a normativa oficial seguiu para chegar ás solucións dadas.

A. Estado actual

O portugués, consecuentemente coa súa evolución fonética, conti-
núa a grandes trazos o sistema gráfico medieval¹. Adoptou, xa que logo,
un criterio máis fonético ca etimolóxico (a escrita con b ou con v corres-
ponde á distinta pronuncia de dous fonemas, un oclusivo bilabial sonoro
e outro fricativo labiodental sonoro respectivamente).

a) Escríbe con b, as palabras procedentes de b- latino (*boca, cam-
biar*) ou de -b- que procedía da sonorización do -p- (*ribeira, cabeza*) ou da
simplificación do -bb- (*abade*).

b) Escríbe con v as que proceden de u- (*vulto, vermelho*), -u- (*gra-
var, louvar*) ou -b- (*haver, governo*).

Hai bastantes casos nos que se incumpre a regra, así, escríbense
con v, cando atendendo ó apartado a) se debía escribir con b: *travalho*,

¹ Azevedo Maia, Clarinda de, *Historia do galego-portugués, Estado lingüístico da Galiza e do noroeste de Portugal desde o século XIII ao século XVI (com referência à situação do galego moderno)*, Instituto Nacional de Investigação Científica, Coimbra, 1986, pp. 472-485.

povo, escova, néveda e escribíense con **b** cando debían ir con **v**, segundo o apartado b) *boda, abutre, beber*.

No castelán o criterio fonético non ten pertinencia, pois ou nunca existiu a consoante labiodental, ou se existiu, axiña foi absorvido pola bilabial. Adopta entón o castelán un criterio etimolóxico²; sen embargo consérvanse moitas grafías antietimolóxicas: *barbecho, abuelo, barniz, baranda, berrear, abogado, buitre, bulto, bárcena, barrena, corbata*. Esta situación de incongruencia dáse porque moitas palabras xa quedaron fixadas de vello, instauradas no século XVIII pola Real Academia Española, nun momento de tantariño ortográfico no que faltaba unha *guía etimolóxica* segura.

Mención á parte, pola solución orixinal que presenta, merécea o catalán estándar. Mantén as grafías **b/v** consonte a tradición medieval (situación na que a diferenza gráfica tiña pertinencia fonolóxica), dado que algúns dos seus dialectos, nomeadamente o valenciano, presentan a distinción entre /b/ e /v/.

O galego, por carecer, ó igual có castelán, dun son labiodental sonoro [v] e, xa que logo, dun fonema oclusivo labiodental sonoro /v/, tampouco se pode basear nun criterio fonético para o emprego de *b* ou *v* na escrita. O criterio que se seguiu foi o etimolóxico³ e desta maneira conseguíuselle dar unha gran coherencia ó sistema gráfico **b/v**. Coherencia moito maior cá do castelán, pois por ser recente a norma da nosa lingua, xa se puido estar en disposición de adopta-la *guía etimolóxica* da que carecía aquel.

Outro criterio, en por si moi coherente, pero que rompería coa tradición das linguas románicas, sería o da eliminación dun grafema, por exemplo o do *v*, tal é como fixo o vasco.

Enumeramos agora unha serie de palabras que poden presentar dúbida na escrita con respecto a **b/v**, e que quedaron incluídas, atendendo ó criterio arriba indicado, na versión provisional do vocabulario ortográfico da lingua galega realizada polo Instituto da Lingua Galega:

* Propónse a escrita con **b** para: *abelá, abeleiro, atabío, automóbil, baldeiro, baleirar, baleiro, baril, betume, bolboreta, chiba, gabeta, gabián, marabedí, marabilla* (este caso é especialmente rechamante, pero cfr. lat. MIRABILIS), *móbil, rebentar, trobador*. Tamén se escribe con **b** *barbeito*, cando etimoloxicamente, se vén do latín VERVACTUM⁴, debería ir con *v*.

² Alonso, D. "B = V en la Península Ibérica", *Obras Completas*, tomo I, Gredos, Madrid, 1972, pp. 215-290.

³ *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, Instituto da Lingua Galega e Real Academia da Lengua Galega, 1982, pp. 11-12.

⁴ Corominas, J; Pascual, J.A, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. ed. Gredos, Madrid, 1980, v. I, pp. 505-506.

* Propónse a escrita con **v** para: *avó, avoengo, avogado, avogar, avultar, cavorco, covarde, desenvaiñar, envaiñar, envernizar, envorcallar, envorcar, garavanzo, gravado, gravar, gravata, ouvear, vaiña, vaixel, varanda, varcia, varrer, varudo, vasoira, veo, vermello, verniz, verroallo, verza, vesgo, vexiga, voda, voga, vogar, voitre, vulto.*

Tamén se propón a escrita con **v**, neste caso procedente dun *-f* latino, para palabras como: *acivro, ávrego, Cristovo, devesa, escaravellar, escaravello, escarvar, Estevo, trevo.*

B. Xustificación diacrónica

Unha vez analizado o actual estado da situación, pasamos á xustificación diacrónica do criterio elixido para o emprego do **b** e do **v** no galego estándar.

Temos na Romanía, atendendo a como se comportan lingüisticamente respecto deste punto, dous bloques de linguas: un primeiro grupo formado polos estándares do portugués, italiano, francés e romanés que seguen un criterio fonético para a escolla da grafía, e un segundo grupo no que se enmarcan o galego, castelán, sardo e occitano, que seguen un criterio etimolóxico e non fonético á hora de empregarlos grafos **b** e **v**. Ámbolos grupos fundamentan as súas escollas nas dúas pólas evolutivas que se derivaron da situación latina e que a seguir expomos.

No protorromance (s. V - X) temos:

1) Un fonema bilabial oclusivo /b/ que se realiza como [b] e que se corresponde graficamente co **b**, procedente de **b-** (BUCCA), **-p-** (LUPO) ou **-bb-** (ABATTE) latinos.

2) Un fonema bilabial fricativo /β/ que se realiza como [β] e que se corresponde na grafía co **b**, procedente de **-b-** latino (CUBITO) e co **u**, procedente do primitivo wau en calquera posición: **u-** (VERRERE), **-u-** (LAVARE).

Polas confusións que se aprecian en testemuños temperáns do latín vulgar á hora de escribir **b** ou **v**:

BACIUS non VACIUS (báculo)
VAPULO non BAPLO (son azoutado)
PLEBES non PLEVIS (clase plebeia)

semella que xa nesa época latina a oposición fonética [b]-[β], e xa que logo, ó nivel de sistema, a fonolóxica /b-β/, era difícil de manter.

3) Un fonema bilabial oclusivo xordo /p/ que se realiza como [p] e que se corresponde na grafía co **p**, procedente dun **p-** latino (PALUMBA).

Protorromance:

/β/ - [β]	* u- : <i>uidere, vinu.</i> * -u- : <i>lauare, noue.</i> * -b- : <i>faba, nube.</i>
/b/ - [b]	* b- : <i>bene, bucca.</i> * -b- < -p- : <i>lobo</i> (< LUPO). * -bb- : <i>abade</i> (< ABATTE).
/p/ - [p]	* p- : <i>persona, pace.</i>

A partir do fonema bilabial fricativo /β/ prodúcese a bifurcación entre as linguas románicas. Na época medieval a situación era a seguinte:

As do primeiro grupo, das que tomamos como modelo o portugués, chegaron a un fonema labiodental /v/ realizado como [v] e que se representou graficamente como **u**⁵ xa desde o período medieval -daquela, cando vemos escrito en portugués *haver*, temos que ter en conta que a grafía **v** representa unha pronuncia labiodental, mentres que en *cabeça*, a grafía **b** indica que estamos perante unha pronuncia bilabial-.

Segundo as opinións máis autorizadas, as linguas do segundo grupo, das que tomamos como modelo o galego, nunca chegaron a ese sonido labiodental. Produciuse nelas a desfonoloxización /β / - /b/ en favor deste último. Daquela, pasaron a ter un fonema /b/ con dúas realizacións, [b] e [β], en distribución complementaria determinada polo contexto fonético. As confusións gráficas no galego medieval entre **b** e **v** foron numerosas⁶ debido ó difícil que resultaba mante-la oposición entre [b] e [β]; na maioría dos casos a escolla era a favor do **b**.

Idade Media:

Portugués

/b/ - [b]	* b- : <i>bẽ, boca.</i> * -b- : < -p- (latino): <i>lobo, cabeça.</i> < -bb- (laino): <i>abade.</i>
/v/ - [v]	* u- : <i>uale, ṽio.</i> * -u- : < -u- (latino): <i>lauar, noue.</i> < -b- (latino): <i>faua, deuer.</i>

⁵ Na época medieval o wau latino representábase graficamente mediante *u* ou *v*. Era predominante a grafía con *u*.

⁶ Lorenzo, R., *Crónica Troiana*, Colección Documentos Históricas, Fundación Barrié de la Maza, A Coruña, 1985, p. 95. Recolle aquí o autor os seguintes pares: *uoiuesse/boluesse, tabla/taula, soberbea/soberuea, pobre/proue, palabra/ palaura, proba de* que xa no s. XIV existía a confusión gráfica *b/v*.

Galego

/b/ - [b]	• b- :	< b- (latino): bẽ, boca.
	• -b- :	< -p- (latino): lobo, cabeza. < -bb- (latino): abade.
-[β]	• u- :	uale, uño.
	• -u- :	< -u- (latino): lauar, noue < -b- (latino): faua, deucr.

Tendo en conta esta situación, e como xa indicamos anteriormente, o galego estándar basea a súa grafía nun criterio etimolóxico e non fonético, pois, a diferenza do portugués, carece dun son labiodental sonoro [v], e xa que logo, a escrita con **b** ou con **v** non acarreta dúas pronunciacións distintas. Daquela, a aplicación dun criterio fonético carece de pertinencia.

Desde que Ribault citara o artigo de Tullé no seu libro, este tan doado moito tempo, en ser unido en consideración polo estudioso que se ocupara de analizar o fenómeno galego pola linguística americana. Ata o ano 1987 non atopamos ningunha referencia sobre o artigo do profesor Tullé. No número correspondente a este ano da revista *Vozes* o profesor Aníbal Sarmiento, no artigo sobre a orixe do galego, cita indirectamente este estudio: "Referencia tamén se fai ao lingüista americano E.H. Tullé, que menciona nos *Geoplasmas do Vozón* a coexistencia da pronuncia do galego co, andalés", e na nota dicir "O traballo [de] E.H. Tullé, 'Galician', *Modern Philology* 4 (1925) en pp. 3 e seguido a través de cita e na paráfrase que aparece A. Ribault no libro de *Comparacións*...

⁷ Desde aproximadamente o século XV este **-b-** procedente do **-p-** latino ten unha pronuncia fricativa. É por iso polo que en torno a esa época aumentan as confusións gráficas entre **b/v**. Palabras que deberían ir con **-b-** por procederen de **-p-** fluctúan graficamente: pobre/poure.